

**ЛОГОСЪТ В ИНТЕРПРЕТАЦИИТЕ НА М. ХАЙДЕГЕР**

VASSIL G. RAINOV

**LOGOS IN M. HEIDEGGER'S INTERPRETATIONS**

(Summary)

A psycholinguistic attempt of contents connected with Logos in Heidegger's texts is made. This is also the necessary prerequisite for an analytical approach with respect to basic concepts in philosophy of language.

В т. 55 от Събраните съчинения на Хайдегер, където са поместени и лекциите му от периода 1943-44 г., намирам същностните анализи от гледище философията на езика по отношение на базисното понятие Логос (1). Според него става дума за поредната епистема на логиката, т.е. това е един изказ 'Aussage', нещо, което може да се прояви (ausmachen) чрез друго нещо. Същността на Л, проявена чрез изказа, се състои във включването към един процес на договаряне, обхващащо всяко битуващо (Seiende) такова, каквото то е. Изказът пре-нася и пред-ставя изказаното, но същността е, че езикът и речта в крайна сметка нямат нищо общо с Л. Същото сочи и стр. дума Логос, която няма много кореспонденции с езика и речта. Тъкмо затова в развитието на когнитивните процеси и в Човешкото битие Л и неговата природа спомагат повече за разпознаване на онези фундаментални понятия, които водят към обособяването на логиката. Тя от своя страна демонстрира демонстрира собствената си роля и се стреми към лимитиране на граници за действията на Л.

Тогава при интерпретация на значенията на λεγεῖν и на λογος се вижда как те са вградени в размити или плъзгащи се смислови полета, въпреки че първоначалната им семантика не е била пряко свързвана със значения, близки до речта и езика. Така се формира ситуацията, в която Л изглежда да бъде особен случай в многофункционалното поведение на човека. Или – като поведение на изказа Л принадлежи към Етоса, имайки предимно поведенческа структура. Хайдегер пояснява, че етиката като наука е започнала да тълкува човешкото поведение, и то така всеобхващащо, че към нея се придава и човешката логика. Логиката в същото време се е превърнала в своеобразна етика на Л и на човешкия изказ и става съвсем ненужно тя да бъде включвана във, – или да е предпоставяна на физиката и на етиката. Доколкото човекът според Хайдегер в своята цялостност и битийност е определян от Етоса, може да се обобщи, че човекът е битуващо същество в съвкупността от всички битуващи, чиято същност е белязана от Етос. Той, човекът, е наричан още в класическите старогръцки времена софон логон ехон, или единственото същество, което има като предикат способността за изказ чрез словото и езика. Тогава животните остават софон алогон или същества без Л. Според Хайдегер в основен предикат се е превърнал изказът антропос софос етос ехон, или човекът е онова същество, чиито същностни черти са етосът и логосът като предпоставени. Т.е. човекът е софон логон ехо', а Л е най-значителното негово притежание. Като припомня латинската сентенция, че човекът е разумното същество – 'homo est animal rationale', Хайдегер добавя, че то е мислещо, но и хитроствно 'listige'. Поводът е даден с написването от Ницше на съчинение през 1873 г. и издадено едва през 1903 г. в "Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne". Там са разработени елементите на една късна Метафизика на човека и свръхчовека, наречена "западна метафизика на завършека или свършека", при което Л е разбираан като обхващащ и изначален за същността на човешкото Битие.

В "Sein und Zeit" (с първото си отпечатване през 1927 г., цитирано от мен по изданието от 1993 г.) Хайдегер подчертава многозначността на Л. Когато приема добилото гражданственост значение на Л като 'реч', веднага се добавя извършеният от философите превод на Л в смисъл на Разум, Съждение, Понятие, Дефиниция, Причина или Съотношение (с. 32). Повече се набляга на Л като нещо, което ни позволява да видим друго нещо, или онова, за което става дума. Такава е и определената структура на Л като αποφασις – когато говорещите ще могат структурно да си представят ουντεσις. Тогава може да бъде постигната и αληθεια, едно Wahrsein на Логоса, където се постига откриване, а не прикриване - Falschsein, ψευδοειται. За да не се приеме погрешно разбираното за истинно, според старогръцките представи, онова, което е било преди Л, е αϊοτησις – обикновеното, смислово възприемане на нещо. Тогава чак Хайдегер ще определи, че тъкмо това просто възприемане на видимото, допустимо до Битуващите от техните сетива, е и Логосът, разбираан като Разум (с. 34). Така Л ще се превърне в способност за разпознаването на Света, νοειν – като заговарянето и обсъждането (Ansprechen/Besprechen) 'да бъдеш-на-света' е тъкмо Л (с. 59). Допуска се самото търсене на изяснения за Л да бъде някакво Битие и в търсенето на взаимозависимост между различни думи да се формира и някаква цялостност, наречена още от Платон λογος τιπος (с. 159). Цялата сложност не е могла да бъде интерпретирана и от Аристотел, с което да не последва и продължение на анализите на Л като 'ноеин' – така Л придобива във времето своята евристична функция (Entdeckungsfunktion по Хайдегер) на διανοιη (с. 226).

Хайдегер използва анализите на предпочитанията от него философски дискурс на Ницше (отново се връщам към написаното от Хайдегер в "Хераклит", т. 55 от Събр. съч.), за да потърси обяснения за развитието и сгромолясането на Аз-а. По този път се достига и до интерпретациите на субективността и до поставяне на въпросите за дълбочината на чистото мислене и за-връщанет'. На помощ са привикани херменевтичните констелации, получени след анализи на стихове от Рилке и Хьолдерлин. Това са т.нар. основания за рефлексията на Аз-а при формиране на индивидуума в търсенето на себе си.

В една елегия на Рилке Хайдегер намира търсените отговори: "С всички свои сетива съзиданието вижда

откритостта. Само нашите очи могат обратното, та изцяло да бъдат в клопката на собствения волен изход. За това, което Е станало навън, ние узнаваме само от лицата на животните...” Следват и въпросите: можем ли да разберем дълбочината на мисълта като изконна собствена рефлексия; научаваме ли нещо значимо за същността на мисленето от логиката, която още от древни времена е наричана наука за мисленето; какво всъщност е логиката и каква е епистемата на логиката, подразбирана като Л. Предлаганото, пише Хайдегер, не е някакъв етикет, тъй като в наименованието Логика – мисленето е подразбирано като Л, но по особено специфичен начин. Така в западноевропейското тълкуване по ненатрапчив път физиката и етиката се разклоняват в ново многофункционално познание. Логосът се превръща в онова същностно и необходимо за логиката действие ‘когато ще кажем нещо за нещо’ – и тогава Л ще е изказът и съждението. Известно е, че елементите на съжденията са понятията, а съжденията от своя страна са взаимозависими. Така логиката като наука за изказаните съждения става в същото време и наука за понятията и заключенията. Съжденията и изказите се превръщат в специфично поведение на човека, което трябва да бъде анализирано и ономастично назовавано. От определението, че човекът е същество, което притежава Л, се предопределя и самото Човечество. От Л произтича определено рaцио, а от рaциото – Разумът, с което човекът е станал *animal rationale* – ‘мислещо животно’. По този повод последният, според Хайдегер, метафизичен мислител Фр. Ницше твърди: ”Човекът е умното и разпознаващото животно”. Тогава, след като Л води към мислените желания и щом като тези желания могат да бъдат определяни, след Ницше, като *Wille zur Macht* – ‘воля за власт’, които пък да са същностни за човека, то Логиката като наука за Л ще бъде събирателно познание, също така универсално по значение, подобно на физиката и етиката – дотук Хайдегер.

Предполагайки в началото на западноевропейското мислене класическите трудове на Хераклит, Хайдегер намира и посочва от тях съждения, приписвани на Сектус Емпирикус, които балансират логоцентричната дискусия.

Изначалната тридялба на човешкото познание е формулирана от Сектус приблизително в края на 2 в.сл.Хр. и публикувана в *Adversus Mathematicos*, кн. 7, § 6 – там Хайдегер намира следните твърдения: “Пълно право имат тези, които казват, че към философията принадлежи физисът, други – етосът, а трети – логосът. Но и освен тях, подобно на Платон, някои мислят, че става дума за произтичащото от това триначалие или многоплановост”. В подобни заключения Ксенократ, перипатетиците и стоиците търсят възможности за нови и различни от изказаните до тяхното време тези. Така или иначе след Платон триначалието в наукознанието се налага и във философията, което впоследствие води и до преразпределение на фундаменталните знания. Особено важен от интерпретационен ъгъл е етапът, в който “логиката съзнателно потиска разчленяването на знанията за Л”.

В историята на философията, според Хайдегер, е известно т.нар. революционизиране на начините за мислене. Подобен подход използва и Кант в “Критика на чистия разум” и “Критика на способността за съждения”, където са формулирани идеи за съотношението между разумът (*Vernunft*) и науките за логическото мислене и съжденията. Все пак логиката след многократни лутания и разклонения, промени и модификации, става трансцендентална, за да се прояви при Фихте, Шелинг и Хегел в оптимализиран вид. Започвайки своите интерпретации в този смисъл, Хайдегер първо поставя реторичните въпроси: би ли могло да се получи така, че човекът да не е зависим от определението антропос зоон логон ехон, т.е. да бъде единствен, който притежава Л; би ли могло Л и логиката да са винаги значими за човека при условие, че логиката “изнася и води” самото мислене на мислещия. Тогава, продължава Хайдегер, може ли Л да се възприема като самото мислене или като способност за мислене, като рaцио или като разум? И става ли така по-разбираемо създаденото съотношение, където логиката, имайки своето име от Л, “получава, обхваща и задържа” същността му. Или казано иначе – това, което наричаме логика не е ли само един етикет, съдържащ и имащ предвид Л. По този начин би ли могло тъкмо логиката да не бъде същностна за Л, а само да бъде маскирана от името на Л; или пък всяко първично наподобяване на Л с логиката да бъде определяно за неправомерно. Хайдегер твърди, че има доказателства, че тъкмо логиката потиска разклоняването на Л и не само го потиска, но и отрича до отказ.

По този начин се подготвя дискурсът за модалностно характеризирани на Л или за “подготовка за чуване” на Л, като все пак Л продължава да бъде едно твърде неясно (*dunkel*, в определението на Хайдегер) понятие. Като всепризнат баща на философията Аристотел е бил призван да бъде и баща на логиката. Но от тогава са изминали 2700 години, достатъчно време за да бъде зададен и въпросът за майката на логиката, пише Хайдегер. Очевидно, произвортът на логиката са бащата и майката, но какво е Л сам по себе си – а мисленето? Според логиката, Л е изказът и като такъв е причисляван към “казването”, а последното е говорът и речта. Тогава Л е езиково явление и едновременно Вербум и субстанция – твърдения, които и днес битуват в западноевропейското мислене.

В същото време, изтъква Хайдегер, Л е не-дума и не-език, тъй като в стр. език Л не е означавал ‘дума’, ‘реч’ или ‘език’ и никога не е бил свързан с езиково или езиковоподобно явление. Наречието за време от *λογος – λεγειν*, все пак някога е означавало ‘говоря’ и ‘казвам’, факти, които не трябва да бъдат забравяни. Именно те внасят загадъчността и въпросителността, пренесена от хилядолетията, когато формата легеин е загубила значението си за ‘говор’ и ‘реч’. Това предполага и въпросите – кога е станало всичко, за което става дума, и какво означава ‘да загубиш значението’, – и дали не се предава по този начин някакво възвръщане към първоначалния смисъл. Докато не можем да отговорим на тези въпроси, ще свързваме, по Хайдегер, логиката и Л, без да изясняваме какво в мисленето на старите гърци е означавало или е означавано с Л. Тогава Хайдегер отново се връща към Хераклит, за да намери някакъв достъп до Л, а във фрагмент № 50 се откриват и определени текстуални следи: “Не чухте ли това, което казвам или се вслушахте в самия Логос. От което произлиза, че чрез Л можем да кажем едно и също, а именно – Единицата е всичко!”, тогава последва и херменевтичното описание на Хайдегер: “Логосът като ‘дума’ остава засега непреводимо понятие – или Л, това ще бъде онова, което предварително сме чули или вече е чуто и изказано. Обявеното като чуто от хората обикновено се свързва със звукове и гласове. Самата сенценция на Хераклит започна с негация – “не ме ли чухте или слушахте Логоса”, тогава Л е нещото, което се чува, но не човешкото от типа на говор или реч. И чий е този глас с подобна беззвуква реч? Съществува ли нещо подобно или езикът все повече си остава едно прикритие, отколкото откритие” – пита Хайдегер. Тъй като чуването не зависи от това, което се възприема от ухото, а сме в състояние да чуваме и когато нещо не достига, е в сила твърдението, че този, който не чува, трябва да чувства! А кой е този, който изначалното умение да слуша е превърнал в собствена същност? Така слушането, превърнато в чуване, не е ли станало нещо “духовно”. Очевидно тук, според мен, в създамата се ситуация, е нужна и една допълнителна психолингвистична и невропсихологична интерпретация, и различен херменевтичен анализ.

В търсене на Хераклитовите съждения за стойността и съдържанието на Л Хайдегер намира в един друг фрагмент: “хомологоеин софон естин ен панта айнай”, т.е. от старателното чуване на Л идва познанието, състоящо се в това, че чрез Л можем да кажем – Единицата (Целостността) е всичко! В този смисъл Хайдегер вижда в Л изказ за Битието чрез идеята за наличие на категориалност в метафизичното мислене. След приемане на тридялбата на знанията, етикисани като физика, етика и логика, неясни и необяснени остават много неща. Мисленето се тълкува като едно от метафизичните тълкувания на Л. Доколкото логиката, според Хайдегер, е част от метафизиката, то движението върху показва, че мисленето може би се намира тъкмо в подобно неблизко обкръжение. Тогава Л в Платоновите понятия на ‘Was-Sein’ (или – що е Битийност), трябва да се възприема като “битие на битуващите в най-общ смисъл, който може да бъде измислен от битуващите”. Така твърди Хайдегер, докато Л и всички въпроси, свързани с него се обясняват единствено от логиката, то те ще си остават ограничителни.

Тъкмо това е една от най-важните причини, според мен, принудила лингвистите, занимаващи се с философия на езика да започнат да търсят начални обяснения и херменевтични тълкувания и отговори на въпросите – “що е език, реч и Логос”.

Във времето когато пишех тези редове бе отпечатана и книгата на философа Де Дженаро (2001) “Logos – Heidegger liest Heraklit”, където се правят подобни анализи, а в нейната трета и последна част – “Хомологичното мислене на Битието”, се коментира Л тъкмо като битийна същност на човека.

И още веднъж заедно с Хайдегер да потърсим смисъла: в стрг. катῆγορία е вложено онова, което означава изказ в значение на ‘представеното, осведомителното, съпровождащо изказването’. Затова и Хайдегер мисли, че Платон и Аристотел се движат еднозначно в релсите на взаимозависимостта между Л и категориите. Кант твърди същото: “Взаимоотношенията между изказа и категориите в метафизиката са водещи елементи за откриване на чистите понятия на разума” (Kant, Ges. Werke., III, S. 89-92, цит. по Хайдегер), а категорията Логос е превърната в един от най-висшите гецапти на дълбинното метафизично мислене. Така Хайдегер достига до формулирането на три пътя към намиране отговор на въпроса “какво е Логосът”. Първият е в посока Л като ‘Eins und Alles, εν παντα ειναι’. Тогава херменевтичният анализ на Хайдегер е: εν – едно, т.е. числото, което не е 2 или 3; но ако Eins- е – das Eins, т.е. единицата или първоначалното, то тогава става очевидно, че говорим за ‘das Selbe’ или за Аз-а, т.е. за единицата (Alles-παντα-всичко), която Е единността, първичността, първоначалността. Вторият път е ориентиран в посока към Л и в търсене на първоначалния смисъл на λεγειν, т.е. Л като ‘набор – Lese и сбор – Sammlung’; λεγειν като лат. Legere е същото като ‘lesen’, но не прочетеният шрифт или дума, а като набор, отбор, подбор – вж. нем. ‘Spätlese, Auslese’. Третият път – е към концепта λογος и връзката му с ψυχη, или в семантичната аналогия между ‘хомологоеин’ и прочитане на подобие, т.е. това, което Л като ‘избор’ може да прочете. Ако обаче самият човек е λεγων, т.е. четащият и избиращият, то тогава той може да извърши подобно действие винаги по един и същ начин. Той може да прочете онова, което е Л, и то само тогава, ако Е съществото – “зоон”, което има битийността да притежава чрез своя живот и въпросното “качество”. Неговото Битие му позволява ‘von-sich-aus-gehen’ и ‘in-sich-zurück-gehen’, или да се позовава от и към себе си, което аз оценявам като някакъв своеобразен In-Ex-tentionalism. Битието се определя, според Хайдегер, с изживения живот от живеещите чрез ‘психе, Seele’ или Душата. Тогава зоон и психе, иманентни за, – и отнасяни до човека, могат да бъдат означавани като легеин и логос.

Притежава ли едно същество Л, тогава то определено може да “събира” и “подрежда”, т.е. да има поведение на Човек, като ‘легеин’ при човека може и да означава ‘хомологеин’, т.е. Битие отворено към Логоса.

Хайдегер търси отново при Хераклит и други, неназовавани досега пътища за определяне на Л. Във фрагмент 45 той намира, “че душата се изразява в човешкия ход така, че да не може това да се разбере, дори ако избродим всеки път – толкова необозрими пътеки има тя”. Т.е. душата на човека, която предопределя човешката битийност, има един специфичен Логос, тъй като човекът е зоон логон ехон, като Л се е превърнал в ‘другия смисъл’ на човешката душа. Този смисъл, казва Хайдегер, е така дълбок, че остава неособено достъпен. Потвърждение за подобно разбиране намирам в съвременните експериментални науки – психологията и в невропсихологията, както и в някои от поведенческите – например психиатрията. Затова и преки аналогии между съвременните психологични изследвания и старогръцкия подход към душата и психичното са невъзможни.

Както и при други понятия, така и тук психичното е разглеждано от метафизичен ъгъл. Повечето от текстовете, писани от старите гърци за психичното (вж. например “За душата” на Аристотел), също не могат да бъдат пряко отнесени към интерпретациите и съжденията на съвременната психология и психиатрия. Така за старогръцките източници, човекът си остава зоон, т.е. живо същество, имащо битийността да притежава психе-душа, което пък му позволява хомологеин, или да има едновременно и Л, който пък е вътъкан в неговото Човешко Битие.

Интерпретациите и херменевтичните анализи на Хайдегер са твърде пространни и изключително богати, като спираловидно разгръщат едно забележително съзидание на словесното и менталното умение да се представят аргументи, извлечени от класическите източници. Впечатляващо е, че в края на всеки от цитираните тук лекционни текстове се прави брилянтно обобщение и повторение на вече казаното, та от дидактичен план едва ли има какво повече да се желае. Така пайдео и легеин са развити в специфичен херменевтичен подход от Хайдегеровата метафизика. Доколкото позволяват познанията и умението ми за разчитане на нелеките текстове на немския философ, тяхното представяне може да има подобен аналитичен дискурс, както и да бъде използвано като опит за обяснения на Логоса, езика и речта, отразени от Аз-а и човешката Душа.

#### ЛИТЕРАТУРА

- Дженаро 2001: Genaro, I. de. Heidegger liest Heraklit. Lerlin, Duncker.  
 Хайдегер 1979: Heidegger, M. Heraklit. In Gesamtausgabe, B. 55, Frankfurt, Klostermann.  
 Хайдегер 1993: Heidegger, M. Sein und Zeit. Tübingen, Niemeyer.